

Springers rörbock (*Donacia springeri*) – hur utbredd kan den vara i Sverige?

HÅKAN LJUNGBERG

Ljungberg, H.: Springers rörbock (*Donacia springeri*) – hur utbredd kan den vara i Sverige? [*Donacia springeri* – how widespread is this species in Sweden?] – Entomologisk Tidskrift 134(3): 130-134. Uppsala, Sweden 2013. ISSN 0013-886x.

The leaf beetle *Donacia springeri* Müller 1916, was long known from Sweden through 19th century records from Scania in addition to several records from the 1970s onwards at a single locality near Stockholm. A targeted search in 26 lakes around Stockholm in 2013 resulted in the discovery of a new locality situated ca. 11 km from the existing. The species seems to be associated with small oligotrophic lakes surrounded by *Sphagnum*-fens and with growth of sedges (mainly *Carex elata*) along the shores; a lake-type which is rather common in Sweden. In the light of this information, the possible distribution of the species is discussed, along with the implications for an upcoming red list evaluation.

Håkan Ljungberg, ArtDatabanken, Box 7007, 75007 Uppsala.
E-post: hakan.ljungberg@slu.se

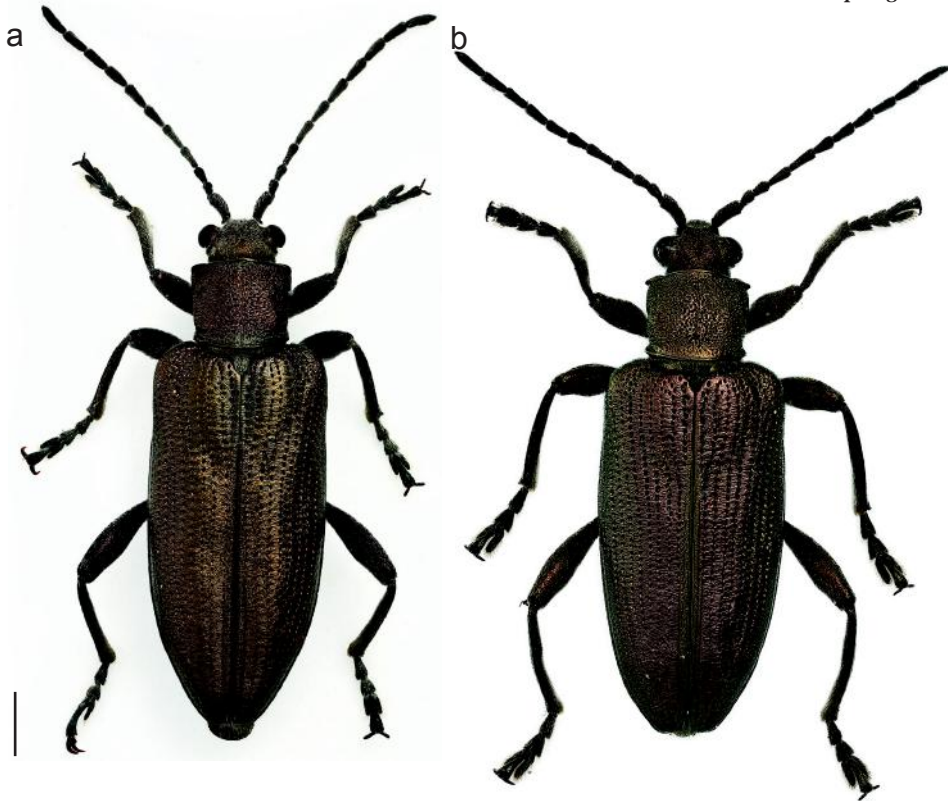
Denna artikel ingår i den serie som behandlar dåligt kända skalbaggar som är, eller kanske borde vara, rödlistade. Arten denna gång - *Donacia springeri* – är en bladbagge (Chrysomelidae). Det svenska namnet på släktet är ”rörbockar” – ”rör” eftersom alla arter lever på olika våtmarksväxter, ofta gräs och halvgräs, och ”bockar” eftersom de i kroppsformen liknar långhorningar. Arten är en verklig doldis bland svenska rörbockar. Dess historia i Sverige började med att Tord Nyholm (Nyholm 1950) reviderade en grupp av svårbestämda arter inom släktet *Donacia*, och då upptäckte att några 1800-talsfynd från mellersta Skåne tillhörde en ny art för Sverige: *D. springeri*. Sedan hände ingenting förrän 1977 när arten upptäcktes av Tor-Erik Leiler vid Långviksträsket på södra Ingarö. Arten har sedan dess återfunnits på denna lokal regelbundet. Sedan följde många år utan nya lokaler, och de närmaste kända förekomsterna låg i sydtyska Bayern (Ljungberg 2013). År 2010 upptäcktes dock arten på en lokal i Lettland (Telnov m.fl. 2011). Vårdväxten anges att vara starr (*Carex* spp.), och åtminstone på Ingarölokalen är arten knuten till bunkestarr (*Carex elata*). Bunkestarr är vanlig i östra Mel-

lansverige, särskilt i kusttrakterna (Jonsell 2010). Den växer mest i eutrofa kärr och sjöar, men även i oligotrofa skogssjöars gungflykant (Rydberg & Wanntorp 2001); dock saknas den i de fattigaste miljöerna (Edqvist & Karlsson 2007).

D. springeri är på den svenska rödlistan (Gärdenfors 2010) upptagen som DD, vilket innebär att faktaunderlaget inte medgav någon värdering gentemot rödlistans kriterier. Under juni 2013 gjorde jag ett försök att få en bättre bild av artens miljökrav, och bringa lite klarhet i dess förekomst i närområdet kring den kända lokalen. Förutom att beskriva resultatet och uppmuntra till fortsatta efterforskningar, ska jag också försöka resonera kring vad ett förbättrat kunskapsläge kan innebära för en framtida bedömning av artens hotstatus.

Metodik och undersökningsområde

Med utgångspunkt från hur Långviksträskets stränder ser ut på satellitbilder (på kartsajten hita.se) så valdes ett antal småsjöar med tillsynes likartade stränder ut, och under några fältdagar besöktes så många av dessa som jag hann med. Sökandet utgick ifrån Långviksträsket och fort-

Figur 1. Honor av – a) *Donacia springeri* och – b) *Donacia impressa*. Notera särskilt skillnaden i det tredje fotsegmentens längd: de två flikarna omsluter knappt halva, eller mer än halva sista fotsegmentet. Skalstreck = 1 mm. Foto Krister Hall.

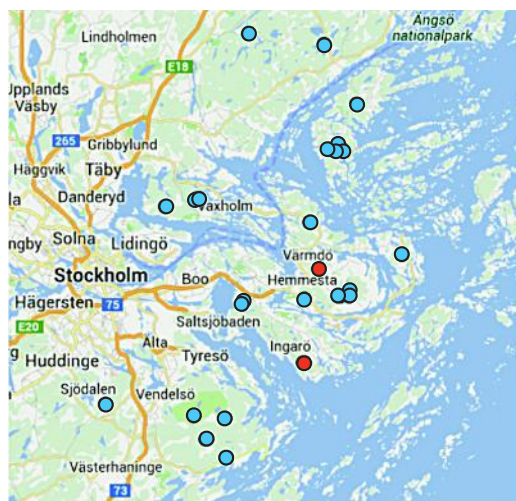
Females of – a) *Donacia springeri* och – b) *Donacia impressa*. Note the different lengths of the third tarsal segment. Scale bar = 1 mm. Photo: Krister Hall.

satte utåt: Ingarö, Värmdö, Vindö och Bogesundslandet besöktes den 2/6 och 5/6; Ljusterö den 15/6; samt Tyresta-Dalarö den 21-22/6. De besökta sjöarna återfinns i Fig. 2.

Öarna i området är till stor del bergiga och skogklädda. Jordarten är mestadels kalkfattig morän, med mycket berg i dagen. Uppodlad och bebyggd mark finns främst i dalsänkor med tjockare, mer lerig jord – även om stugområden här och där breder ut sig även i skogsmarken. Sjöarna är också av olika typ. De som är högt belägna är näringsfattiga sprickdalssjöar med klippiga och ofta branta stränder. I de fall det finns strandkärr så är de gungflyn med vitmossor. Långviksträsket är av denna typ. Lägre belägna sjöar tenderar dels att vara naturligt näringsrikare, dels att vara påverkade av näringsämnen

genom att de i högre grad omges av brukad mark och/eller bebyggelse.

Vid varje sjö gjordes endast ett besök, som inleddes med en besiktning av strändernas utseende för att se om lämpliga värdväxter (dvs. gräs, högstarr, säv, kaveldun eller annan hög vegetation) fanns. Om så var fallet bedrevs insamling med slaghäv i ett lovande strandparti. Både vegetationsbeskrivning och insamling gjordes översiktligt och utan högre ambition än att så snabbt som möjligt notera förekomst av potentiella värdväxter och slå fast vilka *Donacia*-arter som kunde påträffas. Några av *Donacia*-arterna är knutna till flytbladväxter som näckros (*D. crassipes*) och gäddnate (*D. versicolore*). Dessa arter har en senare aktivitetsperiod än de övriga, och påträffas huvudsakligen från mitten

Figur 2. De 26 undersökta sjöarnas läge. Fyndplatserna för *Donacia springeri* är markerade med rött, platser utan fynd med ljusblått. Modifierad karta från Artportalen.

The 26 lakes around Stockholm that were searched for *Donacia springeri*. The two lakes with records are marked with red, the others in light blue. Data from Artportalen.

av juni och framåt. De eftersöktes inte aktivt och är inte heller omnämnda i resultatet, även om de noterades vid några sjöar, främst de som besöktes sent (liksom alla påträffade skalbaggar är de dock inrapporterade på Artportalen).

Resultat

Totalt besöktes 26 sjöar. Vid 5 av dessa så påträffades inte någon art av *Donacia*. Skälen till det varierade. Hos några sjöar var hydrologin uppenbart starkt påverkad genom att sjön antingen dikats ut och sänkts eller dämats upp, men *Donacia* saknades också vid de mest näringsfattiga sjöarna, som omgavs av lösa vitmossgungflyn med dystarr (*Carex limosa*) och trådstarr (*C. lasiocarpa*) som dominerande starrarter. Att dessa klena starrarter inte tycks utnyttjas av någon *Donacia* är en observation som jag också gjort vid flera sjöar i andra delar av landet. I något mindre näringsfattiga vatten med inslag av flaskstarr (*C. rostrata*) uppträdde *D. obscura*, i vatten med bladvass uppträdde *D. clavipes*, med förekomst av bunkestarr så verkade även förutsättning finnas för *D. springeri*, i vatten med andra starrarter förekom *D. aquatica* (en vanlig art med ett brett och lite oklart värdväxtval), och med smalkaveldun återfanns *D. cinerea* och *D. vulgaris*; den sistnämnda lever i mer näringsrika miljöer främst på igelknopp (*Sparganium* spp.). Vid ytterligare något bättre näringsstatus så kunde säv (*Schoenoplectus lacustris*) tillkomma, och därmed ofta *D. impressa*. Vid de mest näringsrika sjöarna så tillkom slutligen *D. marginata* på igelknopp.

Bunkestarr noterades vid 6 av sjöarna. *D. springeri* påträffades vid två av dessa, vid Långviksträsket (Fig. 3) och på en ny lokal: Kastmyrträsk (Fig. 4) på Värmdö (11 km från Långviksträsket). Båda sjöarna är omgivna av skogklädd klippterräng, och har det gemensamt att de ligger relativt avsides från vägar, bebyggelse och jordbruksmark. Stränderna där *D. springeri* påträffades är vitmossdominerade gungflyn med vegetation typisk för näringsfattiga kärr, men inslag av t.ex. bladvass och bunkestarr visar på en något bättre näringsstatus än vid de allra fattigaste sjöarna. Kastmyrträsk förefaller vara något mer näringsrik och kanske påverkat av dikning; gungflyet är mer igenvuxet med sly och stränderna domineras av smalkaveldun. Av andra *Donacia*-arter noterades *D. clavipes* och *D. aquatica* vid Långviksträsket, *D. cinerea* vid Kastmyrträsk. Se Fig. 3 och 4.

Donacia springeri påträffades alltså vid endast två av 26 besökta sjöar, men det är förstas möjligt att den också finns vid någon eller några av de övriga 24. Insamlingarna omfattade endast begränsade partier av sjöstränderna, och det är alltid lätt att förbise individfattiga förekomster. Att inventera *Donacia* till fots kan vara svårt, eftersom värdväxten pga. vattendjup eller lös botten inte alltid är åtkomlig. Det är dock slående att *D. springeri* vid de båda sjöar där den påträffades, uppträdde i stort antal och som helt dominerande *Donacia*-art. Av de fyra sjöarna med noterad förekomst av bunkestarr men utan *D. springeri* hade två helt avvikande bottenförhållanden (långgrunda sandstränder utan gungflyn). De två återstående sjöarna avvek från Långviksträsket och Kastmyrträsk genom att vara tydligt näringspåverkade, med förekomst av svärdslija, igelknopp mm., och en artrikare *Donacia*-fauna.

Figur 3. Habitat för *Donacia springeri* vid Långviksträsket. Strandvegetationen domineras på bilden av vass, trådstarr och bunkestarr. Bunkestarren bildar ställvis friliggande "tuvöar" ute i vattnet. I gungflyet växer vitmossa, tranbär, skvattram, vattenklöver, kråklöver mm. Exempel på andra arter i gungflyet intill: *Pterostichus rhaeticus*, *Oodes helopioides*, *Lathrobium terminatum*, *Philonthus nigrita*, *Acylophorus wagenschieberi*, *Gymnusa brevicollis*. Foto förf. 7/9 2013.

The habitat for *Donacia springeri* at Långviksträsket.

Figur 4. Habitat för *Donacia springeri* vid Kastmyrträsk. Strandvegetationen domineras på bilden av smalkaveldun, med inslag av vass, trådstarr och bunkestarr. I gungflyet växer vitmossa, tranbär, sileshår, vattenklöver, kråklöver mm. Exempel på andra arter i gungflyet intill: *Oodes helopioides*, *O. gracilis*, *Lathrobium sphagnetorum*, *L. rufipenne*, *Philonthus nigrita*. Foto förf. 7/9 2013.

The habitat for *Donacia springeri* at Kastmyrträsket.

Slutsatser

De flesta *Donacia*-arter tycks följa sin värdväxt oberoende av sjötyp, och förenklat kan man därför säga att antalet *Donacia*-arter stiger med antalet potentiella värdväxter, som i sin tur följer med stigande näringstillgång. En art som avviker genom att undvika mer näringsrika miljöer även om värdväxten (flaskstarr) finns där är *D. obscura*. Flaskstarr är vanlig även i näringsrika miljöer men *D. obscura* hittas nästan bara i myrgölar och näringsfattiga sjöar (detta stöds av talrika observationer även i övriga landet). I denna studie verkar något liknande gälla för *D. springeri*, men antagandet är lite mer skakigt eftersom det bygger på så få observationer. Den

lettiska lokalen (Telnov m.fl. 2011) stämmer dock väl överens med de svenska, och stöder bilden av *D. springeri* som en art knuten till näringsfattiga sjöar omgivna av vitmossungfly.

Det verkar alltså som att *D. springeri* är knuten till en sjötyp som är vanlig i Sverige. En rödlistning går då inte att koppla till ett generellt hot mot miljön, och om arten visar sig vara mer utbredd i Sverige så måste den troligen klassas som livskraftig. Med tanke på Stockholmsområdets gynnsamma klimat så är det dock inte alls någon omöjlighet att förekomsten av *D. springeri* är begränsad till just detta område (på samma sätt som smal dyklöpare *Oodes graci-*

lis, som f.ö. också hittades vid Kastmyrträsk). Om *D. springeri* visar sig vara begränsad i sin utbredning så kan man mycket väl tänka sig att dess livsrum är hotat. Förutom näringspåverkan från jordbruk och bebyggelse, så är många sjöar (även avsidens belägna skogssjöar) i ett så pass tätbefolkat och starkt utnyttjat område hydrologiskt skadade av dikning eller dämning. Det är redan ont om opåverkade sjöar, och det lär inte bli bättre i framtiden.

Något som tyder på att *D. springeri* kan vara betydligt mer utbredd, är att de kända förekomsterna är få och glest spridda trots att miljön förefaller vara vanlig (ett klassiskt tecken på kunskapsbrist pga. låg eftersöksnivå i en trivial miljö). Avsaknaden av återfynd i Skåne är svårtolkad. Å ena sidan är många skånska sjöar och vattendrag starkt påverkade av näringsläckage från jordbruket: t.ex. har Ringsjöarna genomgått en dramatisk omvandling sedan 1800-talet, inklusive sjösenkningar och rena algblokningskatastrofer. Stora myrmarker i området har också omvandlats genom torvtäkt. Å andra sidan så är arten knappast eftersökt i sin rätta miljö i Skåne, och det finns säkert näringsfattiga skogssjöar på t.ex. Linderödsåsen där få skalbaggsamlare har satt sin fot.

Det finns alltså frågetecken, och det lönar sig att leta efter arten, inte bara i Stockholmsområdet utan också i ett bredare perspektiv, t.ex. längs ostkusten i Svealand och Götaland. I Skåne behövs det definitivt efterforskningar. Och kanske någon av våra finska läsare känner sig manad att leta efter *D. springeri* i södra Finland?

Fältkännetecken

Donacia springeri saknas i Danmarks Fauna (Hansen 1927), men finns med i Die Käfer Mitteleuropas (Freude m.fl. 1966). Här följer några bestämningstips, som kan ge vägledning vid fältstudier. Arten tillhör en grupp av *Donacia*-arter som kännetecknas av helmörka ben (låren inte ens ljusare vid basen), baklår av normalt utseende (ej förlängda eller förtjockade) och enfärgat metallisk kropp. Inom gruppen utmärker sig *D. springeri* tillsammans med *D. obscura* av att det yttersta fotsegmentet är relativt långt och skjuter längre utanför det tredje fotsegmentets flikar (se Fig. 1). Kroppen är mörkt bronsfärgad, medan övriga arter (t.ex. den vanliga arten *D.*

impressa) oftast är ljusare koppar- eller mässingsfärgade. En karaktär som skiljer från både *D. impressa* och *D. obscura* är att halssköldens framhorn är mindre tydligt utskjutande hos *D. springeri* (se Fig. 1). Den främsta skillnaden mellan *D. springeri* och *D. obscura* är att täckvingarnas punktur hos *D. obscura* ”grötar ihop sig” vid skuldran (se Artportalens bildgalleri för bild). En annan bra fältkaraktär är storleken – de flesta *D. springeri* är mindre (7,5–8,5 mm) och slankare än de flesta individer av den större (8–11 mm) och kraftigare arten *D. obscura*.

Leta alltså i maj-juni efter en liten, mörk *Donacia*, med långt yttersta fotsegment, som sitter och solar sig på en starr som bildar höga tuvor vid stranden av en skogssjö omgiven av vitmossungflyn. Hittar du något som ser ut att stämma, spara belägg och hör av dig så kan du få bestämningen kontrollerad. Lycka till – och glöm inte att rapportera in dina observationer på Artportalen!

Tack

Ett stort till Krister Hall för utsökta foton på baggar, till Hans-Erik Wanntorp för att med sin entusiasm ha stimulerat mitt och andras intresse för *Donacia* och andra bladbagg, och till Sanna Nordström för bra synpunkter på manuskriptet.

Litteratur

- Edqvist, M. & Karlsson, T. (red.) 2007. Smålands flora. – SBF-förlaget, Uppsala.
- Freude, H., Harde, K.W. & Lohse, G.A. 1966. Die Käfer Mitteleuropas. Band 9. – Goecke & Evers, Krefeld.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hansen, V. 1927. Danmarks fauna, Biller VII, Bladbiller og Bønnbiller. – Köpenhamn.
- Jonsell, L. (red.) 2010. Upplands flora. – SBF-förlaget, Uppsala.
- Ljungberg, H. 2013. Artfaktblad, *Donacia springeri*, Springers rörbock. – <http://www.artfakta.se/artfaktblad>.
- Nyholm, T. 1950. Zur systematik der nordeuropäischen Donacien. – Proceedings of 8th Int. Congress of Entomology: 156–163. Stockholm
- Rydberg, H. & Wanntorp, H.-E. 2001. Sörmlands flora. – Botaniska Sällskapet i Stockholm.
- Telnov, D., Vilks, K., Piterans, U., Kalnins, M. & Fägerström, C. 2011. Contributions to the knowledge of Latvian Coleoptera. 9. – Latvijas entomologs 50: 20–26.